

Katholicisme en geweld in de lange negentiende eeuw Continuïteiten en veranderingen vanuit Europees perspectief

Dr. Eveline G. Bouwers

Onder sociale en politieke wetenschappers is de studie van de relatie tussen religie en geweld een geliefd maar omstreden onderwerp. Zo menen sommigen dat geweld in het monotheïstische geloof ligt besloten, terwijl anderen betogen dat geweld een reactie op seculariseringsprocessen is of een idee dat om politieke redenen aan de geloofsgemeenschap wordt toegeschreven. Deze theorieën zijn voornamelijk voor de bestudering van hedendaags terrorisme gebruikt. De vraag is daarom of een historische beschouwing kan helpen om de relatie van religie tot geweld, en van geweld tot religie, te verhelderen. Op welke momenten is in het verleden geweld ingezet voor religieuze doeleinden? Hoe zag dit geweld eruit? Wie gebruikte geweld en met welke reden? Welke rol speelden niet-religieuze aspecten? En wat was de rol van Staat en Kerk bij het ontstaan, maar ook de bestrijding van geweld?

In een poging een eerste antwoord op deze vragen te formuleren, zal in deze voordracht niet naar de bekende reformatieoorlogen worden gekeken, maar naar religieus-politieke conflicten gedurende de periode van de Franse Revolutie tot de Eerste Wereldoorlog. Dit was een periode van (institutionele) secularisering, maar ook van religieuze opleving; beide aspecten konden niet zonder slag of stoot naast elkaar bestaan. Deze voordracht laat enerzijds zien dat geweld – zij het als historische realiteit (*werkelijk* geweld) of als culturele fantasie (*verbeeld* geweld) – een belangrijke rol heeft gespeeld in religieus-politieke conflicten gedurende de periode 1789-1914. Anderzijds probeert het te verklaren welke mechanismen ervoor zorgden dat de frequentie en het niveau van geweld in de negentiende eeuw lager was dan voorheen. Omwille van zijn grensoverschrijdend karakter en politiek activisme – alsmede het heftige verzet hiertegen onder o.a. liberalen, vrijdenkers en socialisten – dient het katholicisme als casestudy.

De voordracht begint met een introductie op de houding van het negentiende-eeuwse Vaticaan vis-à-vis praktijken en semantiek van religieus-politiek geweld. Vervolgens worden continuïteiten en veranderingen in de rol van geweld binnen het levensbeschouwelijke conflict gedurende de lange negentiende eeuw onderzocht. Dit gebeurt met behulp van o.a. de Opstand in de Vendée (1793-96), de Hep-Hep ongeregeldeheden in Beieren (1819), de Romeinse Republiek (1848-49), de weerstand tegen de Pauselijke Onfeilbaarheid (1870-71), het Giordano Bruno-monument te Rome (1889), en de ‘séparation’ in Frankrijk (1905). Doel is te inventariseren welke geweldvormen en –typen zowel door als tegen katholieken werden gebruikt en hoe hiermee werd omgegaan. Door het *longue durée* perspectief kan bovendien het bestaan van cycli van religieus-politiek geweld en de rol van herinneringen aan vroeger geweld voor het ontstaan van contemporain geweld worden onderzocht.

Geweld binnen het klerikaal-liberale conflict in Beieren, Bretagne en Vlaanderen, 1848-1914

De voordracht is een algemene inleiding op het onderzoeksproject van Eveline Bouwers. Dit richt zich op de lokale impact van het klerikaal-liberale conflict in Beieren, Bretagne en Vlaanderen (= Oost- en West-Vlaanderen) gedurende 1848-1914. Hoe reageerden ‘gewone’ katholieken op het levensbeschouwelijke conflict en welke rol speelde fysiek, verbaal of visueel geweld hierin? O.a. seculariserende wetten (bijv. school- en kloosterwet) en kerkelijke leerstellingen (onfeilbaarheid) tastten het equilibrium van Kerk en Staat aan. De zo ontstane conflicten vonden niet alleen tussen gelovigen en niet-gelovigen plaats, maar ook tussen ultramontane en liberale katholieken. Eveline onderzoekt de uitwerking van het levensbeschouwelijke conflict op het dorps- en (klein)stedelijke leven. Met behulp van enkele lokale ‘microstudies’ – die voor Vlaanderen nog te bepalen zijn – probeert zij zo vast te stellen wanneer geweld werd gebruikt en door wie, welke strategieën voor conflictvermijding werden gebruikt, en welke rol herinneringen speelden voor het conflictverloop.